

Miklavž

je koledarsko prvi in po izvoru najstarejši od treh decembrskih obdarovalcev. Spojen je s poganskimi kulturi. Do 16. stoletja je bil, kar je danes Božiček ali Dedek Mraz. Praznika, ki bi bil posvečen svetemu Miklavžu, ni, ohranil se je zgolj običaj praznovanja njegovega prihoda in obdarovanja otrok.

Ime Miklavž izhaja iz lat. Nicolaus, ta pa iz gr. Nikolaos. "Nike" pomeni "zmaga v boju", "laos" pa "narod, ljudstvo". Miklavž je torej zmaga ljudstva. Rodil se je med letoma 280 in 286 v Patrasu v Grčiji, umrl pa 6. decembra med letoma 345 in 351 v Miri, v današnji Turčiji. Oče Evfemij in mati Ana sta bila bogata in zelo pobožna, velika dobrotnika revežev. Otrok dolgo nista mogla imeti, po legendi pa sta zaradi svoje dobrote po božji obljubi že v starosti dobila sina Nikolaja. Njegov stric je bil škof, Nikolaja je posvetil za duhovnika. Po smrti staršev je Nikolaj veliko podedovano premoženje razdelil revežem. V Miri je bil izvoljen za škofa. Za časa cesarja Dioklecijana je bil preganjan in zaprt v ječi, ko pa je cesar Konstantin priznal krščanstvo, se je vrnil v Miro, kjer je umrl v pozni starosti.

Njegovem življenju niso ohranjena zanesljiva poročila, temveč številne **legende**. Ljudstvo ni nikoli pozabilo njegove ljubezni in usmiljenja, pobožna vera pa mu je pripisala kup čudežev. Najbolj znana je legenda o tem, kako je tri revna dekleta rešil sramote, ko jih je hotel njihov obubožani

oče poslati na delo v bordel. Miklavž jih je pred zlo usodo rešil tako, da jim je ponoči skozi okno vrgel tri vreče (ali kepe) zlata. Zaradi te zgodbe ga poznamo kot obdarovalca. Ni gotovo, ali se je ta dogodek res kdaj zgodil, je pa bolj verjeten kot nekatere druge zgodbe, povezane z Miklavžem, kot so, da je na daljavo rešil po nedolžnem obsojene krvnikovega meča, rešil mornarje nevarnosti na morju, ugrabljenega mladeniča pripeljal nazaj v očetovo hišo, obudil tri umorjene mladeniče, ob hudi lakoti srečno pripeljal ladjo z žitom v Miro, Židu povrnil njegov dolg in ga spreobrnil ...

Zato ga za **zavetnika** štejejo mornarji, čolnarji, brodniki, drvarji, žagarji in številni drugi poklici ter tudi šolarji.

Spremstvo

Čaščenje Miklavža se je začelo v 12. stoletju. Tedaj se je priljudni Miklavž pridružil divjim našemljencem – **parkeljnom**, ki izvirajo iz predkrščanskega časa. Beseda parkelj je nemškega izvora (Bartel), oseba sama pa davnega indoevropskega izvora. Parklji so predstavljali duhove umrlih, ki so se v mrzlih decembrskih nočeh vračali na zemljo. Zato so kosmati, strašni na pogled, rogati, rožljajoči in rogovilasti. Iz ust jim visi dolg rdeč jezik. Ker se jih cerkev ni mogla znebiti, jim je dodala dobrotnika Miklavža in jih spremenila v hudiče. Tako so obhodi Miklavža in parkeljnov zamenjali predkrščanske našemljence, staro pogansko obredje pa se je prelilo v krščansko šego. Miklavž ni nosil le blagoslova, ampak čisto konkretna darila, zato so parkeljni kot njegovi spremljevalci stopili v drugi plan, njihova naloga je postala kaznovati poredne otroke. V sili parkeljne nadomesti tudi rožljajoča veriga (s katero odvlčejo poredne otroke) ali hrup zvoncev.

V nasprotju s parklji, ki simbolizirajo zlo, je Miklavž postal simbol vsega dobrega. Njegovemu spremstvu se je pridružil še **angel** in dal celotnemu sprevodu izrazitejšo krščansko noto.

Miklavževi obhodi so na Slovenskem poznani iz prve polovice 19. stoletja, šega se je po vaseh ohranila tudi po drugi svetovni vojni, čeprav ji socialistična oblast ni bila naklonjena. Ponekod v Sloveniji okoli Miklavževega še vedno razsajajo le parklji.

Podoba in ikonografija

- ❖ Starec z dolgo belo brado.
- ❖ Čez dolgo belo obleko (albo) nosi mašni ali večernični plašč (pluvial). Za časa življenja je bil škof, oblečen je po vzoru liturgičnih oblačil.
- ❖ Na glavi ima mitro. To pokrivalo je za Miklavža najznačilnejši del tako v odevalnem kot simbolnem pomenu.
- ❖ Na rokah ima bele rokavice.
- ❖ V roki drži škofovsko palico, ki je zgoraj zavita in okrašena.
- ❖ V drugi roki ima (včasih) knjigo. Je razsodnik, ki ima z zlatimi črkami zapisano, kaj so počeli pridni otroci, s črnimi pa, kaj so uganjali poredneži.
- ❖ Na knjigi so lahko tri zlate krogle ali tri zlata jabolka ali trije kruhki, trije mošnjički, tri zlate ali rdeče palice ali pa samo ena. Po legendi je obdaroval tri revna dekleta. Palica je simbol življenjske moči in grožnja porednim otrokom.
- ❖ Včasih je upodobljen s sidrom. Mornarje je rešil nevarnosti, ob hudi lakoti je srečno pripeljal ladjo z žitom v Miro.

Darila

Sv. Miklavž je prvi in pravi otroški dobrotnik. Ponoči mu otroci nastavljajo posode, nogavice in čevlje, saj se je po legendi ena od treh zlatih krogel, ki jih je podaril revnim dekletom, zakotalila v copato pred ognjiščem.

Sprva je obdaroval le z jabolki in orehi (simbolizirajo tri kepe zlata) ter šibo. Ta je bila vse, kar je namenil porednim. Proti koncu 19. stol. je kmečkim otrokom poleg jabolk, hrušk, orehov, lešnikov in krhljev suhega sadja znal prinesiti še venec fig, zavitek sladkarij ali kos lecta (v podobi Miklavža ali parklja), kar pa je bilo že pravo razkošje. Enako kot pomaranče.

Konec 19. stol. pa se je trgovina z igračami že zelo razmahnila in v bogatejših mestnih družinah je začel Miklavž prinašati fantom svinčene vojake, deklicam punčke. Priljubljeni so bili tudi skiroji, tricikli, gugalni konjički, drsalke, žoge. V začetku 20. stoletja so se v trgovinah pojavile tudi plišaste igrače, kocke ...

Radodarnost se je širila tudi na deželo, ko je bil sprva v jabolko zataknjen kovanec, sledile pa so tudi igrače. Pretežno so jih izdelali sami doma, enako velja tudi za skromno delavsko okolje, kjer so bil igrače največkrat izdelane iz odpadnega rudniškega materiala in tekstilnih ostankov. Spretnosti pa ni manjkalo ne odraslim ne otrokom.

Ko so začeli otroci Miklavžu tudi pisati in ga prositi za darila in pomoč, ga zagotovo niso prosili za šibo, a je bila v darilu: kazen za poredne in življenjska moč za pridne.

Miklavž je izjemno priljubljen svetnik, simbolizira ljubezen do bližnjega, bratsko pomoč in darežljivost. Na Slovenskem mu je posvečeno največ cerkva, blizu 200, med drugim tudi ljubljanska stolnica.

Med vojnama je z razmahom društvenega življenja tudi Miklavž dobil drugačno obliko. Razšopirili so se Miklavževi večeri in stara ljudska šega je postala navadna zabava.

Prisrčen odnos Miklavža z otroki so v veliki meri prevzeli Jezušček, Božiček in Dedek Mraz.

Če je na Miklavževo mrzlo, pravijo, da bo huda zima.

Praznovanje sv. Miklavža, velikega dobrotnika otrok, je bilo v Zasavju podobno kot v drugih delih Slovenije v družinskem krogu. Sprva sicer v majhnem obsegu, saj je vse do začetkov pridobivanja premoga živelo v Hrastniku, Trbovljah in Zagorju maloštevilno prebivalstvo samooskrbnih kmetij, kjer niso poznali organiziranega kulturnega življenja, so pa zagotovo živeli v duhu dobe, povezani s cerkvijo in njenimi prazniki. Situacija se je začela spreminjati z doseljevanjem ljudi, vezanih na razvoj rudarstva in industrije, vzporedno s tem pa se je spreminjala tudi struktura prebivalcev. Med vodilnim osebjem so prevladovali tujci, večinoma nemškega porekla, delavci, sinovi kmetov, kočarjev in kmečkih obrtnikov pa so bili po večini domačini, priseljeni iz različnih slovenskih pokrajin. Kljub temu pa o organiziranem kulturnem življenju težko govorimo pred začetkom 20. stoletja. Prvi zapis o javnem praznovanju sv. Miklavža nam reč zasledimo v Slovencu šele leta 1926, in sicer v obliki vabila na Miklavžev večer: »Danes popoldne (5. december) vsi v Društveni dom! Ob 4. pride sv. Miklavž, obdan z angeli in parkeljni, ter bo pridne obdaroval z darili, poredni pa dobe zasluženo šibo. Starši vlagajo prošnje lahko še do prihoda sv. Miklavža v konzumu. Vstopnice se tudi tam dobe.« Že teden dni pred tem vabilom pa preberemo v istem časopisu vabilo bralcem: »Za Miklavža kupite igračke in šolske potrebščine jako ugodno pri Hočevanju v Tratnikovi hiši.«

Zapisi tistega časa in pripovedi informatorjev nam potrjujejo, da je bilo razen posameznih navedenih izjem obdarovanje Miklavža pravzaprav stvar posamezne družine oz. družinskega proračuna. Glede na strukturo večinskega prebivalstva zato ne preseneča, da so bila darila enako skromna kot želje otrok – kar potrjujejo vsebine pisem, ki so jih pisali ali risali Miklavžu: »DRAGI SV. MIKLAVŽ PROSIM DA SE OGLASIŠ TUDI PRI NAS IN NAM KAJ PRINESEŠ MOGOČE SLADKARIJE.« Pisma so puščali na okenskih policah, na mizi pa pehar ali samo krožnik, odvisno od števila otrok. Kljub skromnim darilom v vseh (suhi krlji jabolk in hrušk, rožiči, orehi, doma pečeni keksi, kakšna figa in bomboni) in obvezni šibi v večinoma vernih družinah pa je bilo veselje otrok veliko. Seveda se je med darili našel tu in tam še kakšen svinčnik, zvezek, mogoče pletene nogavice, kapa, šal ali kakšno drugo prepotrebno oblačilo, kot je blago za šivanje spodnjega perila, redkeje pa lesena ali glinena igrača. Teh se večinoma spomnijo edinci ali otroci enostarševskih družin, in sicer v glavnem deklice, ki so živele same z mamo, zaposleno v kateri izmed zasavskih "fabrik". Nikakor ne morejo pozabiti veselja, ki so ga občutile ob pogledu na punčko: »Punčko sem dobila v kartonski škatli. Škatla je imela čipko iz papirja in je služila za posteljico. Punčka je imela glavo iz prešanega papirja (verjetno iz celuloida), oblekico pa iz bele in plave svile. Punčko mi je podaril Miklavž v Sokolskem domu.« Da so jo njemu

Miklavžev večer v Sokolskem domu leta 1932.

Mi pa ohranjenih zapisov o Miklavževih darilih v papirnatih vrečkah, ki jih je ob obisku Društvenega doma skupaj s "parkeljni" in angeli poklanjal otrokom, ki so obiskovali Marijin vrtec, hodili k verouku in maši, ali pustil v šoli za učence. Darila (rožič, zvezek, svinčnik, celo peresnik) so jih nezavita čakala na šolskih klopeh, ko so prišli 6. decembra k pouku.

prinesli starši, pa štiriletna obdarovanka v zgodnjih 30. letih prejšnjega stoletja ni niti slutila. Obdaritve Miklavža pa se niso končale za vse otroke enako veselo: »Zelo sem si želela punčko, ko pa sem jo dobila, je bila tako grda, da me je še danes groza. Glavo je imela iz gipsa, telo iz cunj, obraz pa grdo porisan. Še huje je bilo to, da je sosedka, ki je bila edinka, dobila lepo celulojdno punčko.«

Miklavž obdaruje otroke v cerkvi, 90. leta 20. stoletja.

jem: jabolčnimi krlji, suhimi hruškami in suhimi figami. In še zdaj, kadar koli zagledam zvitek suhih fig, me takoj oblijejo spomini na tiste čase. Poleg suhega sadja so se v peharju pojavili tudi želatinasti bonboni v obliki majhnih fantkov in punčk ter seveda zelene žabice, ki sem jih imel najrajši. Včasih, če sem bil posebno priden, pa mi je dobri mož prinesel tudi kakšno leseno igračo na kolesih, po navadi račko ali konjička, da sem jo potem na špagi lahko vlekel za sabo. Listkov mi ni bilo treba pisati, ker mi je tako prinesel tisto, kar se je sam namenil, pa tudi želje sem izražal ustno, precej pogosto in glasno.»

Miklavž je obiskal otroke v veroučni učilnici, začetek 70. let 20. stoletja.

Obdaritve Miklavža so se nadaljevale tudi v socialistični Jugoslaviji, čeprav uradna državna politika praznikov, vezanih na verske običaje, ni odobraval. Kljub temu pa je Miklavž še vedno razveseljeval otroke s skromnimi darili tako pri urah verouka kot v peharjih številnih družin. Otroci pa se bolj kot podobe Miklavža spominjajo groze ob rožljanju verig, s katerimi so jih strašili "parkeljni": »Miklavž je bil zame prava pravljurna osebnost, saj so mi doma veliko pripovedovali o njegovi svetosti in dobrotljivosti. Kazali pa so mi tudi stare fotografije Miklavževih sprevodov v obdobju pred drugo svetovno vojno. Kot otrok sem si vedno želel, da bi tak sprevod videl v živo, vendar mi nikakor ni uspelo. Sem pa zato zmeraj z veliko nestrpnostjo pričakoval, kaj mi bo prinesel. Skleda, pehar ali kakšna druga posoda, ki sem mu jo nastavil, se je čez noč čudežno napolnila, po navadi s suhim sad-

in tako je Miklavž preživel obdobje socializma, no-voletno jelko in Dedka Mraza. Po 45 letih, ko je bil uradno nezaželen, se je tako vrnil v naše kraje in postal vsaj tako popularen, kot je bil prej, če ne še bolj. Miklavžev sprevod, ki poleg angelov in hudičkov vključuje še vse tisto, kar sodi k sodobnemu praznovanju (glasbenike, plesne skupine, animatorje, Miklavževe sejme, kjer se večina zbranih sredstev daruje v dobrodelne namene), tako srečamo v številnih krajih, med drugim tudi v Zagorju, na Dolu pri Hrastniku, na Izlakah. Seveda ob vsem tem Miklavž ni pozabil na vse svoje zveste oboževalce otroke, ki jih še vedno obdaruje tako v cerkvi kot tudi doma. Samo darila se večinoma bistveno ločijo od daril iz preteklosti. Le po čem?!

Miklavžev sprevod v Zagorju, 2011.